

Gulruh NE'MATOVA,
Alfraganus university "Sharq filologiyasi" kafedrasida o'qituvchisi
E-mail: gulruh.nematova@mail.ru
Tel:(97) 739-39-44
f.f.d., professor F.Mo'minov taqrizi asosida

MATBUOTDA XALQARO TURIZMNI YORITISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada xalqaro turizmning vujudga kelishi va tarixiy taraqqiyotiga oid nazariyalar, turizm va mediani hamohang ravishda o'rganish va amalga tatbiq etgan olimlarning asarlari tahlili bayon etilgan.

Kalit so'zlar: BST, backpacking, alpinizm, evolyutsiya, tendensiya, innovatsiya, marketing, statistika, konsepsiya.

THEORETICAL-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF COVERAGE OF INTERNATIONAL TOURISM IN THE PRESS

Annotation

This article describes the analysis of the theories of the emergence and historical development of international tourism, the works of scientists who have studied and implemented tourism and media in harmony.

Key words: BST, backpacking, mountaineering, evolution, trend, innovation, marketing, statistics, concept.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОСВЕЩЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА В ПРЕССЕ

Аннотация

В данной статье описан анализ теорий возникновения и исторического развития международного туризма, работ ученых, изучавших и реализующих туризм и медиа в гармонии.

Ключевые слова: БСТ, backpacking, альпинизм, эволюция, тренд, инновации, маркетинг, статистика, концепция.

Kirish. Turizm mamlakat uchun moliyaviy jihatdan bir qator afzalliklarga ega. Turistik joylar davlatning muhim obyekti hisoblanib, bunday hududlarga hukumat e'tibori jalb etiladi.

Xalqaro turizm jahon iqtisodiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi, iqtisodiy o'sishga, yangi ish o'rinlari yaratishga va madaniy almashinuvga hissa qo'shadi. Shu sababli ham xalqaro turizm konsepsiyasi va asosiy jihatlari har tomonlama ko'rib chiqilgan. U xalqaro turizmning ta'rifi va evolyutsiyasini o'rganadi, uning iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirini tahlil qiladi, turistlarning xatti-harakatlariga ta'sir qiluvchi omillarni muhokama qiladi. Sanoatda paydo bo'lgan tendensiyalarni yoritadi.

Xalqaro turizm deganda odamlarning dam olish, biznes yoki boshqa maqsadlarda milliy chegaralar orqali harakatlanishi tushuniladi. U turar joy, transport, diqqatga sazovor joylar va o'yin-kulgi kabi keng ko'lamli tadbirlarni o'z ichiga oladi. Xalqaro turizm konsepsiyasi vaqt o'tishi bilan globallashtirish, texnologik taraqqiyot va iste'molchilarning xohish-istaklarining o'zgarishi kabi turli omillar ta'sirida rivojlandi. Bir narsani yoddan chiqarish kerakki, xalqaro turizm bugungi kunda o'zining eng muhim jihatlarni tizimlab bo'lgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Sayohat haqida xotiralarni yozish va o'qish barcha davrlarda ham qiziqarli bo'lgan. Bu borada o'zbek dardonalari bo'lgan Muqimiyning "Sayohatnoma"larini, Abdurauf Fitratning "Sayyohi Hindi"ni aytishimiz mumkin. Jahonning mashhur adiblari tomonidan chop etilgan bir qator kitoblari ham aynan shu mavzuga bag'ishlanadi. Yoxanna Gartonning "Xaritaning chekkasi: Kristin Boskoffning tog'dagi hayoti" kitobi tarixdagi eng mohir alpinist ayol Kristin Boskoffning tarjimai holi haqida yozilgan eng mashhur asarlardan hisoblanadi.

Mashhur olimlar Richards va Raymondning fikricha, ijodiy turizm "tashrif buyuruvchilarga kurslarda faol ishtirok etish va o'rganish tajribasi orqali o'zlarining ijodiy salohiyatini rivojlantirish imkoniyatini beruvchi turizm" deb ta'riflanadi[1]. Ijodiy turizm - bu sayyohlar uchun o'ziga xos bo'lgan tadbirlarda qatnashish orqali mahalliy madaniyatni yanada o'ziga xos tarzda his qilish usulidir.

Ekoturizm barqarorlik, tabiatni muhofaza qilish va jamiyatni rivojlantirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. "Ekoturizm - bu sayyohlarga tabiiy go'zallikni his qilishning o'ziga xos va o'ziga xos usulini taklif etuvchi o'sib borayotgan tendensiya bo'lib, ularning atrof-muhitga ta'sirini minimallashtiradi", - deb yozadi Hayyam, J. va Lyuk[2].

Ta'lim turizmining fundamental jihati madaniyat, texnologiya, jamiyat bilan bog'liq boshqa joy va mamlakatlarga tegishli bilimlarni izlashdir. Jahon sayyohlik tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, ta'lim turizmi "yangi narsalarni, jumladan, tarix, madaniyat yoki tabiiy muhitni o'rganish maqsadida sayohat qilish" deb ta'riflanadi[3]. Umuman olganda, medianing aynan turizmning bu klassifikatsiyasi bo'yicha ahamiyati haqida ko'plab ilmiy ishlar qilingan bo'lib, ularning eng mashhurlaridan bir sifatida mashhur olimlar M. A. Rahmon va M. A. Xossainlar tomonida yozilgan "The Role of Media in the Expansion of Educational Tourism" ishini keltirishimiz mumkin. Ilmiy ishda yozilishicha, aynan xalqaro turizmning tarmoqlari ichida eng muhimi aynan ta'lim turizmi hisoblanib, hozirda dunyo bo'ylab, 100 mingga yaqin kishi har yili aynan ta'lim maqsadlarida sayohatlarda qatnashadi[4].

Xalqaro turizmning eng asosiy konsepsiyasi erkin sayohat va turistlarning huquqlarini himoya qilishdir. Xalqaro sayyohlarni himoya qiluvchi bir qancha maxsus tashkilotlar va qonunlar mavjud. Butunjahon Sayyohlik Tashkilotidan tashqari ham bir qator muassasalar bu bo'yicha faoliyat olib boradi. Bu haqida bir qator mualliflar tomonidan yozilgan "Sustainable attitudes: Protecting tourism with inoculation messages"[5] kitobida batafsil to'xtalib o'tiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mashhur xorijiy jurnallardan biri "Lonely Planet" sayohatchilar uchun ajoyib ma'lumot manbai bo'lib, unda sayohat yo'nalishlari, byudjetli sayohat bo'yicha maslahatlar va jihozlar haqida sharhlar mavjud. "National Geographic Adventure" jurnali esa sarguzashtli sayohat ixlosmandlari uchun ajoyib axborot olamidir. U keng ko'lamli mavzularni o'z ichiga oladi, jumladan, ochiq havoda sayr qilish, sayohat qilish joylari va jihozlarga sharhlar berib boriladi. Bu yo'nalishda chop etilgan jurnallarning umumiy adadi 50 millionga yaqinlashmoqda.

Yevropa Sayohat Komissiyasining ma'lumotlariga ko'ra, madaniy turizm "odamlarning madaniy ehtiyojlarini qondirish uchun yangi ma'lumotlar va tajribalar to'plash maqsadida oddiy yashash joyidan uzoqda joylashgan madaniy diqqatga sazovor joylarga ko'chishi" deb ta'riflanadi[6]. Madaniy turizm muzeylar, san'at galereyalari, tarixiy joylarga tashrif buyurish, festivallar va konsertlar kabi madaniy tadbirlarda qatnashish kabi tadbirlarni o'z ichiga olishi mumkin. So'nggi yillarda madaniy turizm

tobora ommalashib bormoqda, chunki odamlar noyob va haqiqiy sayohat tajribasini qidirmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarning ko'tarilishi madaniy turizmning mashhurlikiga ham hissa qo'shdi. Madaniy turizmning yana bir misoli Yevropa Kengashi tomonidan taklif etilayotgan "Madaniy marshrutlar" dasturidir. Ushbu dastur Yevropa bo'ylab turli mintaqalarni bog'laydigan, ularning umumiy madaniy merosini ta'kidlaydigan marshrutlar tarmog'ini o'z ichiga oladi. Marshrutlar tarixiy joylar, muzeylar va boshqa madaniy diqqatga sazovor joylarni o'z ichiga oladi[7].

Xulosa qilib aytganda, madaniy turizm sayyohlarga mahalliy madaniyatni his qilishning o'ziga xos va o'ziga xos usulini taklif qiladigan o'sib borayotgan tendentsiyadir. Muzeylarga tashrif buyurish, festivallarda qatnashish va darslarda qatnashish kabi madaniy tadbirlarda qatnashish orqali sayyohlar mahalliy madaniyat haqida chuqurroq tushunchaga ega bo'lishlari va unutilmas xotiralar yaratishlari mumkin.

Yangi sayohat imkoniyatlarining rivojlanishi xalqaro turizmning rivojlanishiga ham hissa qo'shdi. Ilgari turizm faqat plyajlar va tarixiy joylar kabi an'anaviy yo'nalishlar bilan chegaralangan. Biroq, ekoturizm va sarguzasht turizmi kabi turizmning yangi turlarining rivojlanishi yangi va qiziqarli yo'nalishlarni boshdan kechirish imkonini berdi. Xalqaro turizmning rivojlanishi dunyoga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Turizm hozirda asosiy iqtisodiy faoliyat turi bo'lib, mezbon mamlakatlarga milliardlab dollar daromad keltiradi. Shuningdek, u ish o'rinlarini yaratadi va madaniy tushunishni targ'ib qiladi.

Turistlarning xususiyatlarini va turizmning turli yo'nalishlarga ta'sirini yaxshiroq tushunish uchun xalqaro turizm tasnifidan foydalanish mumkin. Xalqaro turizm tasnifi turistlarni sayohat maqsadi, transport turi, qolish muddati kabi xususiyatlariga ko'ra turkumlashdir. Ushbu tasnifdan turistlarning motivlari va xatti-harakatlarini, shuningdek, turizmning turli yo'nalishlarga ta'sirini yaxshiroq tushunish uchun foydalanish mumkin. Turistlarni sayohat maqsadlariga ko'ra tasniflash mumkin. Turistlarni havo sayohati, yer usti transporti yoki kruiz kemalari kabi foydalanadigan transport turiga qarab tasniflash mumkin.

Tahlil va natijalar. Butunjahon sayyohlik tashkiloti (BST) sayyoh deganda dam olish, ishbilarmonlik yoki boshqa maqsadlarda odatdagi muhitdan tashqarida kamida bir kecha-kunduz qoladigan kishi tushuniladi. Xalqaro turizm evolyutsiyasini turli bosqichlar, jumladan, ommaviy turizmning paydo bo'lishi bozorlarning o'sishi va barqaror turizmning yuksalishi orqali kuzatish mumkin. Shu sababli ham xalqaro turizmga ma'lum me'yorlar uzoq yillardan beri rivojlanib keladi.

Butunjahon sayyohlik tashkiloti (BST) Birlashgan Millatlar Tashkilotining mas'uliyatli, barqaror va hamma uchun ochiq turizmni targ'ib qiluvchi ixtisoslashgan agentligidir. Bosh qarorgohi Madridda, Ispaniyada joylashgan. BST 1946-yilda tashkil etilgan bo'lib, 160 ta doimiy davlatlar va 3 ta assotsiativ a'zolariga ega. Uning vazifasi barqaror va hamma uchun ochiq turizmni rivojlantirishga ko'maklashish va rag'batlantirishdan iborat. BST bir qator vakolatlariga ega, jumladan xalqaro turizmning konsepsiyalarini belgilash. Ulardan quyidagilarni alohida ta'kidlash lozim:

- turizm statistikasini to'plash va tarqatish: BST butun dunyo bo'ylab turizm statistikasini to'playdi va tarqatadi. Ushbu ma'lumotlar hukumatlar va turizm korxonalariga turizmni rivojlantirish bo'yicha asoslangan qarorlar qabul qilishda yordam beradi;

- turizm bo'yicha ta'lim va treningni targ'ib qilish: BST butun dunyo bo'ylab turizm bo'yicha ta'lim va o'qitish dasturlarini ilgari suradi. Bu sayyohlik sanoati muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan malakali ishchilarga ega bo'lishini ta'minlashga yordam beradi;

- turizm standartlari va yo'riqnomalarini ishlab chiqish: BST turizmni mas'uliyatli va barqaror rivojlantirishni ta'minlashda hukumatlar va turizm korxonalariga yordam berish uchun turizm standartlari va yo'riqnomalarini ishlab chiqadi;

- turistlar huquqlarini himoya qilish: BST turistlarning xavfsizlik va dahlsizlik huquqi, axborot olish huquqi va hurmat bilan munosabatda bo'lish huquqi kabi huquqlarini himoya qiladi;

- rivojlanish uchun turizmning foydalanishini rag'batlantirish: BST qashshoqlikni kamaytirish, ish o'rinlarini yaratish va atrof-muhitni muhofaza qilish kabi rivojlanish uchun turizmning foydalanishini rag'batlantiradi.

Xulosa va takliflar. Xalqaro turizmning iqtisodiy va ijtimoiy ta'siri ham juda katta. Xalqaro turizm ham mezbon, ham manba mamlakatlarga sezilarli iqtisodiy ta'sir ko'rsatadi. Bu valyuta tushumlari, aholi bandligini oshirish, infratuzilmani rivojlantirish va hududlarni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Bundan tashqari, xalqaro turizm madaniy almashinuvni, xalqlar o'rtasidagi o'zaro tushunishni va madaniy merosni saqlashni rag'batlantiradi. Biroq, u ortiqcha turizm, atrof-muhitning buzilishi va ijtimoiy-madaniy buzilishlar kabi muammolarni ham keltirib chiqaradi.

Xalqaro turistlarning tasnifi turistlarning xususiyatlarini va turizmning turli yo'nalishlarga ta'sirini yaxshiroq tushunish uchun ishlatilishi mumkin. Turistlarning yashash muddatini bilish turistlarning ehtiyojlarini qondirish uchun zarur bo'lgan turar joy turlarini aniqlashga yordam beradi. Sayohat motivatsiyasini bilish sayyohlarni qiziqtirishi mumkin bo'lgan diqqatga sazovor joylarni aniqlashga yordam beradi. Turistlarning demografik xususiyatlarini bilish turizmga eng ko'p qiziqish bildiruvchi bozorlarni aniqlashga yordam beradi.

Xalqaro turizm tushunchalari va tasniflari turizmning barqaror rivojlanishiga ko'maklashuvchi siyosat va strategiyalarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega bo'lib kelmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Richards, Greg and Raymond, C. "Creative Tourism." ATLAS News 23. 2000. 16-b.
2. Higham, J., & Lück, M. Media Coverage of Ecotourism in Australia: A Content Analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(4), 2003. 325–b.
3. "Educational Tourism." World Tourism Organization. Accessed August 28th, 2023. <https://www.unwto.org/our-work/education-and-training/educational-tourism>.
4. Rahman, M. A., & Hossain, M. A. The Role of Media in the Expansion of Educational Tourism. *Journal of Tourism Research & Hospitality*, 6(4), (2017). 3-b.
5. Ivanov, B., Dillingham, L. L., Parker, K. A., Rains, S. A., Burchett, M., & Geegan, S. Sustainable attitudes: Protecting tourism with inoculation messages. *Annals of Tourism Research*, 73, 2018. 26–34-b.
6. Cultural Tourism." European Travel Commission. Accessed August 28th, 2023. <https://etc-corporate.org/cultural-tourism/>
7. "Cultural Routes." Council of Europe. Accessed August 28th, 2023. <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/home>

